

POVIJESNA ZBILJA U ROMANU *KATEDRALA IVE BREŠANA*¹

Sažetak: *Povijest se u Brešanovu djelu – a ono obuhvaća više od četrdeset naslova – najčešće manifestira kao ideologija/politika, a njezini su oblici zlo, oličeno u Sotoni, Astarothu ili kojem drugom vidu isključivosti i mržnje. To zlo (sotona, vrug, nečastivi) u njegovu djelu vlada ljudima, ono je njihov pokretač, pa je i njihov rasplet, najčešće tragičan ili groteskan, samo posljedica vladavine zlih sila. Brešan ističe da se zlo nalazi u svakom čovjeku, da se ne da iskorijeniti ni ljudskom ni kakvom božjom/božanskom intervencijom i promišlju, pa se zato i javlja u svim vremenima i u svim sredinama. Istovremeno je povijest i iskustvo bez kojega nije moguće do kraja razumjeti suvremenost; ona na svakom koraku pokazuje što smo naslijedili od “zle maćehe” (Fabrio) i što uzdržimo kao svoju najdublju memoriju i osobno/kolektivno pamćenje. Brešan, poput Braudela, krijepi misao da postoji “velika povijest”, ali i ona druga, “povijest ispod stola”, vidljiva i čitljiva u nizu znakova; povijest zabluda i predrasuda, obmana i laži; povijest u kojoj traje život, stvaran i nepatvoren, nesvodiv u obrasce znanstvenog pamćenja, za koji nije bilo mjesta u herbariju velikih događaja i datuma; život teži i ljudskiji, u kojemu “mali čovjek” živi svoje poraze i svoje pobjede, prinoseći tako žrtvu – (vlastitu) zaboravu. Brešan zna da se povijest najbolje iščitava u tragovima koje ostavlja; vidljivi svuda oko nas, bez obzira na njihovu dubinu, oni nas sustižu, a svojom nas ljepotom, kako to sugerira i argumentira ova knjiga, uvjeravaju kako nismo u stanju podnijeti njezinu ljepotu, mjeru i sklad, spram koje naša suvremenost i nije do li posvemašnja (duhovna) pustoš. Istovremeno nas uvjerava da su gradovi trajniji od zbira njihovih građevina i graditelja, a sama priča, bez obzira na njezine sastojke, mjera i okvir u kojem se materijalno pretvara u duhovno i jezikom priče svjedoči o identitetu i trajanju.*

U ovom radu našu smo pozornost usmjerili na govor povijesnih podataka ugrađenih u roman, uvijek sa sviješću da Brešan nije povjesničar nego pripovjedač, da ga umjesto povijesne istine ponajprije zanimaju povijesni podaci u smislu gradnje priče te za njih ne vrijede zakoni povijesne znanosti nego književnosti. Njihova (povijesna) pouzdanost uvijek je u funkciji gradnje autentičnog lica priče o vremenu u kojem se odvija gradnja katedrale, a mjeriva je zakonima književnosti a ne povijesne provjerljivosti.

Ključne riječi: *povijest, povijesni tragovi, povijesna pouzdanost, književnost i zakoni fikcije*

¹ Ovaj tekst je bitno prerađen i novim podacima dopunjen naš članak tiskan u *Forumu*, god. XXXVII, knjiga LXXX, br. 4-6, Zagreb, ljeto 2008., 776. i dalje.

Da je tema povijesti tako draga Ivi Brešanu, gotovo da i nema potrebe objašnjavati. U njegovu djelu, kako dramskomu tako i pripovjedačkomu – a ono obasiže više od četrdeset naslova – najčešće se manifestira kao ideologija/politika, a njezini su oblici zlo, oličeno u Sotoni, Astarothu ili kojem drugom vidu isključivosti i mržnje. To zlo (sotona, vrug, nečastivi) u Brešnovu djelu vlada ljudima i njihovim postupcima, ono je njihov pokretač, pa je i njihov rasplet, najčešće tragičan ili groteskan, samo posljedica vladavine zla i zlih sila. Brešan ne propušta naglasiti da se zlo nalazi u svakom čovjeku, da se ne da iskorijeniti ni ljudskom ni kakvom božjom/božanskom intervencijom i promišlju, pa se zato i javlja u svim vremenima i u svim sredinama.

Pa ipak, koliko god prostor zla, povijest je, uvjerava Brešan, i iskustvo bez kojega nije moguće do kraja razumjeti suvremenost; istovremeno je ona i iskustvo koje na svakom koraku pokazuje što smo naslijedili od “zle maćehe” (Fabrio) i što uzdržimo kao svoju najdublju memoriju i osobno/kolektivno pamćenje. Poput Braudella, i Brešan krijepi misao da postoji ona “velika povijest”, ali i ona druga, “povijest ispod stola”, vidljiva i čitljiva u nizu znakova i ukazanja, povijest zablude i predrasuda, obmana i laži, psovki i sl.; povijest u kojoj traje život, stvaran i nepatvoren, neukalupljiv u obrasce znanstvenog pamćenja, život za koji nije bilo mjesta u herbariju velikih događaja i datuma; život teži i izazovniji (ljudskiji) u kojemu “mali čovjek” živi svoje poraze i svoje pobjede, prinoseći tako žrtvu – (vlastitu) zaboravu.

Kao pisac koji se umješno kreće zamkama povijesnog vremena i razrješuje ih na različite pripovjedačke načine, Brešan zna da se povijest najbolje iščitava u tragovima koje ostavlja. Vidljivi svuda oko nas, bez obzira na njihovu jačinu i dubinu, ti nas tragovi sustižu, a svojom nas ljepotom – da ostanemo na predtekstu i motivaciji samoga romana – uvjeravaju kako nismo u stanju podnijeti njezinu ljepotu, mjeru i sklad, spram koje naša suvremenost i nije do li posvemašnja (duhovna) pustoš. A upravo je to najdublja motivacija romana, koji zavidnom spisateljskom kulturom, ali ne na način i u opsegu njegovih prethodnih romana, uvjerava da su gradovi trajniji od zbira njihovih građevina i graditelja, a sama priča, bez obzira na njezine sastojke, mjera i okvir u kojem se materijalno pretvara i duhovno i jezikom priče svjedoči o našem identitetu i našem trajanju.

1.) *Katedrala* (Naklada Ljevak, 2007.) je prvi Brešanov roman u kojem je Šibenik u središtu romaneskne gradnje, u kojemu lokalni kronotip i kolorit kontekstualiziraju priču životnijih odjeka i svojim porukama relacioniraju spram naše suvremenosti. Odmah vrijedi istaknuti kako je posrijedi roman različitih otisaka: kronike, povijesnoga romana, ljubavnoga/romantičarskoga, gotškoga i fantastike, ispremeženih na različitim razinama i u različitim naracijskim omjerima i kombinacijama.

Kronikom i povijesnim tako ga čini vrijeme u kojem se roman događa, likovi - *stvarni i nestvarni* - različitog stupnja povijesne autentičnosti te događaji koje Brešan ugrađuje u svoju priču. Kako bi “dokumentirao” povijesnu utemeljenost svoje fikcije, Brešan na kraju romana navodi i knjige kojima se koristio prilikom pisanja, pružajući tako čitatelju mogućnost da istraži gdje se i kako koristio povijesnim sadržajima.

Ljubavno-romantičarskog su karaktera strasne i zabranjene ljubavi i smrti likova vezanih za katedralu; gotškoga su pak karaktera brojni prizori straha, jeze, ubijanja i morbiditeta, dok su otkloni u fantastiku, tako česti i samomu Brešanu nadasve produktivni, način na koji daleka povijesna mjesta i događaji, u gotovo pravilnim izmjenama povijesnih i suvremenih dionica, urastaju u naše vrijeme, uspostavljaju dijalog s njime te posreduju piščeve poruke.

Kao što je poznato, šibenska katedrala počela se graditi 1431., dovršena je 1547., a posvećena pak 1555. godine. A upravo oko tih nadnevaka vezana je fabula ovoga romana koju, u prvom pripovjedačkom licu, ispisuje Brešanov alter-ego, sveučilišni profesor latinskog i grčkog jezika, koji na poziv ravnatelja šibenskoga Muzeja dolazi u grad kako bi rekonstruirao fragmente spisa iz 15. stoljeća, iz vremena kada se katedrala – taj “monolit profinjenih oblika i neviđene ljepote” - počinje graditi. Njegov dolazak u grad, napuštanje fakulteta i Zagreba motivirano je s nekoliko činjenica; prva je dolazak HDZ-a na vlast, kada je kao član SK postao nepodoban, a druga je da ga je ostavila supruga i otišla s ljubavnikom i djetetom, koje mu je sudski zabranjeno posjećivati. U takvim okolnostima, napetih i prijetećih devedesetih godina, Brešanov junak dolazi u grad i odmah se stavlja na raspolaganje ravnatelju Muzeja, koji mu na uvid podastire krhotine rukopisa koji treba rekonstruirati. Nakon posjeta Muzeju i smještaja u privatnom smještaju, Brešanov junak uvečer, nakon što je prošetao gradom i zadivljeno promatrao gradsku katedralu, odlazi na spavanje. Kako je vrijeme bilo sparno i zagušljivo, nije mogao spavati, poglavito nakon što je na prozoru kuće nasuprot ugledao djevojku začudne ljepote. Kao u kakvoj fantazmagoričnoj seansi, Brešanov junak s njome započinje razgovor; ona mu kazuje svoje ime (Klotilda) i moli ga da ju oslobodi i spasi! Probudivši se nakon nemirne noći, saznajemo iz fabule, pripovjedač-junak romana gazdarici ujutro is/pripovijeda svoj san/fantazmagoriju, koja ubrzo postaje njegova opsesija, poglavito kada među kamenim glavama na katedrali prepozna njezin lik, a još više kada u krhotinama rukopisa otkrije da je imala ljubavnika. Prave obrise priča počinje dobivati prilikom rekonstrukcije navedene kuće, kada radnici Zavoda pronađu dvije lubanje; ta činjenica pripovjedačevu rekonstrukciju-priču vraća u vrijeme početka gradnje same katedrale. Iz krhotina se uspijeva razabrati da sama gradnja nije bila prihvaćana jednodušno; za šibensko plemstvo njezina je gradnja bila u nadležnosti Venecije, kojoj je Dalmaciju Ladislav

Napuljski prodao, dok je za puk to pravo bilo neotuđivo i pripadalo samo njima. U tom vremenu - o kojemu je teško reći što pripada istini a što priči, kako često naglašava i sam pripovjedač - obilježenom brojnim svađama i sukobima, u grad je došao i dubrovački slikar Oracije (Zamanja) kako bi oslikao članove uglednih obitelji. U kući koju je iznajmio i u kojoj je napravio atelje on je modelirao glave gradskih odličnika, a ubrzo se i zaljubio u Klotildu, vidjevši je, prvi put, baš kao i Petrarka, u crkvi! Kako je bila u blizini postarijeg čovjeka, pomislio je da je njegova kći. Da bi joj se što više približio, Oracije pravi njegov portret, a budno čeka priliku kako bi bio u njezinoj blizini. U to je "upleo" i pučkog tribuna Slavogostića, člana gradskog vijeća i velikog zagovornika gradnje katedrale, moleći ga da ga obavještava o sjednicama vijeća, kada bi nesmetano odlazio kod Klotilde, koja mu je napravila i pričuvni ključ za otvaranje ulaznih vrata jer ju je Bikačić, njezin vlasnik – budući da ju je kupio od oca kao namirenje duga – zaključavao! Ta ljubav, rekonstruirao pripovjedač, nije promakla ni starom, ljubomorno povrijeđenom Bikačiću, koji će, zajedno s plemićima, sklonima Veneciji, morati napustiti grad nakon što vlast u gradu preuzmu pučani. Kako je pak njihova vlast bila kratkoga vijeka, jer je Ladislav Dalmaciju prodao Mlečanima, a za što pučani nisu znali, povratkom gospode odane Mlečanima u gradu nastupaju velike odmazde, s obrazloženjem da su Ladislavovi špijuni. S njima se vraća i povrijeđeni Bikačić, ubija Oracija i njegovu glavu, nataknutu na koplje, pokazuje Klotildi, koja od boli poludi. Tu priča-rekonstrukcija, međutim, ne završava, nego se ulančava i konačne obrise dobiva u drugom vremenu i u drugoj razini, kada u grad za kneza dolazi Loredan. On u grad, uspijeva se dokučiti iz dotoka priče, dolazi nekoliko godina prije no što će postati "pravim" gradskim knezom. Razlog je tomu želja da se pripremi za funkciju, a još više bijeg od ljubavnice. U Šibeniku on kupuje Bikačićevu palaču, organizira plesove i društvena događanja, nakon kojih, jedne večeri, ugleda djevojku (Klotildu) i s njome započinje razgovor. U tom fantazmagorijskom/reinkarnacijskom postupku ona ga naziva Oracijem, jer se, doznaje se, rođen na dan Oracijeva pogubljenja, Oracijeva duša u njega inkarnirala.

U okolnostima gradskih napetosti i sukoba, kazuje dalje priča, gradnja katedrale nije mogla započeti. Posebno je to brinulo spomenutog Slavogostića, usto opterećena i bolesnom suprugom, koja ubrzo umire, da bi brigu o njegovu sinu preuzeo biskup Pulšić, nakon što je, zajedno s drugim uglednim pučanima, bio obješen zbog sudjelovanja u buni protiv građanstva odanoga Mlečanima.

Kako se u Brešanovoj knjizi dionice prošlosti ravnomjerno izmjenjuju s dionicama sadašnjosti, fabula nas, višestoljetnim vremenskim rezovima i preskocima, prebacuje u sadašnjost, u devedesete i samomu pripovjedaču; doznajemo da se, nakon što je rat opasno zaprijetio Šibeniku, pa nije mogao

raditi na rekonstrukciji rukopisa, vratio u Zagreb. Tamo uvida da mu je zakonski onemogućen susret s kćeri, pa se još više predaje radu. Među studentima tako upoznaje i djevojku, spram koje se razvija simpatija (i više), što će – kada to postane javno i nepoćudno – dovesti u pitanje njegov ostanak na fakultetu te uvjetovati sporazumni otkaz! Kako su ratne opasnosti postale manje, pripovjedač se ponovno vraća u Šibenik kako bi nastavio započeti posao na rukopisima. Iz jednoga, Divnićeva, inače nesklona mletačkoj vlasti, iz godine 1430., na pozornicu vremena i u priču ulazi Francesco di Giacomo (Fran Jakovljević, sin Dišmana Slavogostića); polaže se kamen temeljac (1431.), a uz brojne peripetije, sukobe, svađe, morbidne smrti i nestanke, radovi se nastavljaju. Među “povijesnim” licima Brešan pozornost usmjeruje na Matka Svistića, sina jednog od četvorice pučkih tribuna koje je mletačka vlast dala pogubiti. Živeći samo zato da bi osvetio javno pogubljenoga oca, Matko goji prelijepu kćer (Luciju), u koju se, uz Dišmanova Frana, zaljubljuje i talijanski vojnik; isti Matko – kako bi se Mlečanima osvetio za očevu smrt – ubija Mlečane, a njihovo meso daje im za jelo, a u jednom od zločina, što ih je vršio maloumni sluga, biva ubijena i Lucija, da bi, nakon što se otkrije njegova rabota, bio okrutno pogubljen.

Unatoč svim tim nedaćama, s većim ili manjim utjecajem na tijek povijesnih zbivanja i same gradnje, katedrala se nastavlja graditi. Priča o katedrali i njezinoj gradnji, kazuje kronika, čijim elementima Brešan obilno “podupire” svoju priču, dolazi do 1437., kada umire biskup Pulšić, a za biskupa dolazi Juraj Šižgorić. Zbog spomenutog kanibalizma počelo se sve glasnije govoriti kako bi trebalo razrušiti napravljeno, a zapreke se javljaju i kada odlaze majstori, pa treba pronaći druge. U sadašnjosti, čiji govor proširuje i dinamizira povijesno vrijeme priče/gradnje, glave na katedrali bivaju obojane, ruše se spomenici iz drugoga rata, na kojima mladići iskaljuju svoj bijes, čime pripovjedač želi sugerirati neprimjeren odnos našeg vremena prema povijesti i povijesnom naslijeđu. Kako bi što više potencirao rušilački nagon i pustoš sadašnjosti, pripovjedač u tkivo romana uvodi sliku drogirane djevojke koja se nudi za novac, potom apostrofira nadasve morbidan i dramatičan prizor iz skloništa, nakon čega se – vremenskom analepsom – opet vraća u prošlost, u vrijeme kada je od Inkvizicije trebalo zatražiti nastavak gradnje. Iz Zadra tada dolazi Juraj Matejev, koji nastavlja započeto, na što Inkvizicija nije gledala blagonaklono. Kako bi izbjegao njezinim zamkama, biskup Šižgorić odlazi u Rim kod Sv. Oca. Istovremeno, Juraj Matejev se prvi put potpisuje kao Juraj Dalmatinac.

Izmjenjujući dionice prošlosti s onima suvremenosti, Brešanov nas pripovjedač dovodi u 1995. godinu, kada nakon *Oluje* u grad dolazi konzervatorica iz Splita, kako bi se zakrpala rupa koju je na katedrali napravila neprijateljska granata. Povijesna slika Oracija i Klotilde, vremenskim preskokom, postaje njihova životna zbilja; između njih se naime razvija ljubav, koju remeti ružna

stvarnost grada, oprostorena kroz priču o manijaku, preko koje Brešan progovara o posvemašnjem ludilu i histerijama kojima smo zahvaćeni. O tomu piše: “- Ne znam ... teško mi je zamisliti da ima takvih ljudi... ako se uopće mogu smatrati ljudima – još uvijek Silvija nije mogla shvatiti. – A što se čudite, gospođo? Pogledajte novine! Svijet je pun seksualnih manijaka... pedofila, voajera, gerontofila, egzibicionista, fetišista, sadomazohista...I to su najčešće ugledni građani u koje nitko ne bi posumnjao. A mi se, eto, možemo podičiti da imamo i jedan rijetki primjerak od te vrste: nekrofilus domestikus. Dugo vremena ni Slivija ni ja nismo se mogli osloboditi mučnog osjećaja koji nam je izazvao prvi susret s tako užasnom nastranošću kao što je nekrofilija. Ali kasnije, kad su mi se prvi dojmovi slegli, počeo sam uviđati da takvih pojava ima i kod nas i na drugim poljima, nevezanim uz seks. One možda ne izazivaju gnušanje, djeluju bezazleno, gotovo da ih se može uzeti kao nešto normalno, a zapravo, to je – to. Jer kako drukčije shvatiti ovu masovnu opsjednutost prošlošću i kao ravnodušnost prema budućnosti? Zrinski, Frankopan, Starčević, Radić, Maček, Tito ...svi se vraćaju u život kao predmeti nacionalnog kulta. U nama se ponovno bude ugasle strasti minulih generacija. jedni kliču Paveliću, slave osnutak NDH, a drugi, njima usprkos, busaju se u prsa kao antifašisti. Broje se žrtve Drugoga svjetskog i Domovinskoga rata, vrše se ekshumacije, priređuju komemorativni skupovi koji više sličje političkim mitinzima, nego iskazivanju pijeteta. Po uličnim zidovima iskrsavaju davno zaboravljeni simboli. Kukasti križevi, slovo U, srp i čekić ... Pjevaju se pjesme o banu Jelačiću, Juri i Bobanu, Kozari i Trebeviću... Jednom sam u kavani slušao neku skupinu kako s ushitom veliča Domagoja, Tomislava i Krešimira, prikazujući ih kao moćne vladare, malne ravne Karlu Velikom. Kad sam im objasnio da su oni ovdje u Dalmaciji bili samo bizantski namjesnici, tako su dreknuli na mene da sam pomislio kako će me prebiti. Namjesnici, pa još bizantski! A Bizant im je gotovo sinonim za srpstvo. Jedan mladi književnik nedavno je napisao: Čitavo društvo, politika i javnost histerično i naelektrizirano se bave kostima u ormaru. Svi zajedno izgledamo kao putnik koji u vlaku sjedi leđima okrenut odredištu: gledamo i vidimo samo ono što je prošlo; za ono naprijed smo slijepi. Priznajem, zacijelo je prisposodba s nastranošću kao što je Šušina neprikladna i pomalo neumjesna, ali ne znam kako bih nazvao ovo okretanje mrtvim vođama i njihovim idejama. Možda pastempofilija ili histriomanija? No u osnovi, to je ipak duhovna nekrofilija. (...)” (str. 353.).

Daljnijim razvojem priče, čiji vremenski preskoci i rezovi te veziva mjesta traže pozornu čitatelja, uspijeva se doznati da se u grad vraća pjesnik Šižgorić; nesretna ljubav prema Jeleni, nakon smrti biskupa prezimenjaka, dovest će ga na biskupsku stolicu, a u grad će doći i Juraj Dalmatinac. U pozadini povijesnog vremena, kao dramski okvir priči o gradnji i likovima koji u njoj sudjeluju, odvijaju

se česti upadi osmanskih četa, ubijanja i paljenja. Bez obzira na njih, ili baš njima zahvaljujući, gradnja se nastavlja radom Nikole Firentinca; Čulinović pak slika veliku oltarnu kompoziciju, dok građane i puk ponajviše zabavlja postavljanje kamenih skulptura i prepoznavanje u njih ugrađenih lica. S vijestima o prodoru Osmanlija prema obali u grad dolazi i Propovjednik smrti, nakon čega, kao zao udes, slijede smrti pojedinaca izravno vezanih za katedralu. U pripovjedačevoj pak suvremenosti, nakon zahladnijih odnosa sa Silvijom, događa se odlazak u Zagreb, zapošljavanje u gimnaziji, u kojoj upoznaje učenicu za koju ubrzo ustanovi da je njegova teško bolesna kći.

Nakon što smrt uzme svoj danak i s pozornice grada u okruženju odu brojni zaslužnici za gradnju katedrale, dvadesetak godina, kazuje kronika, ništa se nije gradilo. Zajedno s klesarima koji su, nakon popuštanja blokade, došli nastaviti radove, u grad dolazi i komedijaš, koji svojom komedijom uveseljava pučanstvo. Istovremeno se, kao odgovor komičnome licu grada i događanja, koja će izazvati niz skandala jer će u fabulama doći do prepoznavanja, priprema i Muka sv. Margarite, u kojoj navedeni igra nečastivoga, dok se radnja, nizom uspjelih pripovjedačkih rezova i interpolacija u njezino tkivo predvidljivo usmjerava u naše vrijeme i na tezu koju pripovjedač želi podastrijeti. Naime, pitanjem i glasnom konstatacijom: “Pomišljam da je katedrala možda samu sebe stvorila nekom vlastitom božanskom kreativnom snagom, skrivenom u kamenu. A majstori joj svojim rukama samo pomogli da se porodi. Kao što vrtlari svojim radom čine da sjemenke same puste izdanak iz zemlje i razviju se u predivno cvijeće ili razgrnata stabla. Jer kako inače objasniti da je usred svih onih razbuktalih strasti, ratova, okrutnih zločina, krvorpolića, oskudice, gladi i bolesti, niknula ova ljepota? (str. 371.). Ili se to dogodilo upravo zbog svega toga?”, pripovjedač nudi i odgovor zašto se upustio u pisanje. A on je: “Sjetim se zadaće koju sam sebi postavio na početku: otkriti u čemu je razlika između ljudi onoga doba i nas? Na trenutke mi se činilo da je na općem, duhovnom planu uočavam i da je ona golema. Ali onda bih ubrzo shvatio da je naš intimni svijet – čežnje, razočarenja, boli i patnje zbog onih najbližih – posve isti kao njihov; barem koliko sam ja to iskusio. Međutim, činjenica je da su u ono vrijeme stvarali velikani kao Michelangelo, Leonardo, Cervantes, Shakespeare, Brunelleschi, Kopernik, Giordano Bruno, Juraj ... A danas nigdje, ni na kojem polju neke osobe toga formata. U nama se, dakle, ipak izgubilo nešto što su oni imali. A što – ostavljam čitatelju da o tome razmisli i donese sud”.

Navedene riječi, držim, nisu samo epiloška sekvenca knjige, nego i ključ njezina razumijevanja. U njima je sadržan, nakon što se na kraju tajnovito sakrio u knjigu, i odgovor na pitanje koje naše vrijeme postavlja. A on je, shodno porukama knjige, sljedeći: povijest/prošlost – gradnja; suvremenost razgradnja, praznina i posvemašnja ravnodušnost i pustoš, a budućnost – nezvjesnost!

2.) Ovako opširno ispričovijedan sadržaj romana, razvidno je, građen je na umreživanju dviju narativnih dionica: one povijesne i one suvremene. Povijesna se dimenzija koncentrira oko vremena gradnje same katedrale i imena koja sudjeluju u njoj. Osim provjerljivih povijesnih činjenica, pripovjedač priču proširuje i posređuje elementima groteske, likantropije, reinkarnacije, fantazmagorije i čudesa, a sve zato jer ne piše povijesnu rekonstrukciju nego roman, za koji vrijede zakoni književnosti a ne povijesne istine. Osim za gradnju/rekonstrukciju povijesnog vremena, često rječitijega no što su to naša iskustva i znanja o njemu, kao pisac blizak postmodernoj osjećajnosti Brešan tim tragovima (i postupcima) dijalogizira sa zbiljom hrvatskih devedesetih. Čini to s mišlju da između prošloga i sadašnjega postoji obilje dodirnica, da i jedno i drugo vrijeme nisu lišeni ratova, klanja i ludila, a još više želi naglasiti i bitnu razliku, koja strukturira kao teza oko koje se roman plete; naime, iako je prošlost, baš kao i suvremenost, prepuna ludila, smrti i krvoprolića, kako onih povijesnih, tako i onih koji kontekstualiziraju pripovjedačevu (i našu) suvremenost – ona nam osim užasa ostavlja i - ljepotu.

3.) U ovom radu našu ćemo pozornost usmjeriti na govor povijesnih podataka ugrađenih u roman. Nastojat ćemo, iz tkiva priče, izvući one događaje koji strukturiraju kao povijesna zbilja (*Brešanova verzija*) u zbilji priče. Koliko god taj posao bio složena, donekle nam ga olakšava sam pripovjedač jer na kraju navodi naslove knjiga kojima se “hranila” njegova imaginacija prilikom pisanja romana.

4.) Već je istaknuto da roman grade povijesne i suvremene sadržajne dionice; povijesne nas vraćaju u vrijeme kada se katedrala počela graditi (šibenska katedrala počela se graditi 1431., dovršena je 1547., a posvećena 1555. godine.) i za događaje uz to, a one suvremene dijalogiziraju s našim vremenom, hrvatskim devedesetima.

4.1.) Već na samom početku romana, Brešan nas uvodi u hrvatske devedesete i njima motivira odluku svojeg junaka, profesora zagrebačkog FF, da ode iz Zagreba u Šibenik kako bi pomogao prijatelju u rekonstrukciji i dešifriranju starih rukopisa u šibenskom gradskom muzeju. Osim obiteljskim razlozima (ostavila ga žena i s kćerkom otišla ljubavniku), njegovu odluku Brešan motivira i tada aktualnim društvenim/političkim razlozima:

“(...) zapazio sam da sam bio okružen zidom nepovjerenja. Kako je HDZ već pobijedio na izborima, a ja sam bio dugogodišnji član SK, većina kolega je u meni vidjela “staru komunjaru” kojoj nije mjesto u njihovim redovima. Neki su počeli govoriti da sam čak i doušnik Udbe, iako nikad nisam imao posla s tom glasovitom ustanovom. A nikada nisam bio ni na nekoj rukovodećoj funkciji. Ni u struci ni u politici.” i uklapa ih u širi kontekst društvene zbilje:

“Tada, 1990. godine, još uvijek su vozili vlakovi, iako su krajinski Srbi već bijesno režali zbog najava da će Hrvatska izići iz Jugoslavenske federacije.”

Već u prvom susretu s gradom Brešanova junaka očara “kamenja ljepota” (katedrala), u vrijeme čije ga gradnje uvode fragmenti staroga rukopisa koji treba dešifrirati. U tom smislu mu kao pomoć pomaže ravnatelj muzeja, čovjek upućen u gradske prilike i povijest. U fragmentima rukopisa, koji piše “nevrijedni sluga Božji” (protonotar) Antun Grakalić, spominje se “godina Gospodnja 1409.” kao datum inicijative za gradnju katedrale, a vezana je biskupa Bogdana Pulšića.² U kronici nazvan “namjesnikom pakla”, vjerojatno zato jer je Grakalić bio “pristalica ili plaćenik Mlečana”, a Pulšić je zagovarao ostanak pod Austro-Ugarskim kraljevstvom³ i bio u prisnim odnosima s kraljem Žigmundom⁴, on je, re/konstruirao priča, dao ideju za gradnju katedrale, čak je doneseno i kamenje, a prekid je nastupio 9. srpnja iste godine “kada je Ladislav Napuljski prodao Dalmaciju Veneciji”.⁵ Ta gradnja bila je, istaknuto je kasnije, “izraz želje Šibenčana da se i na taj način izjednače s drugim dalmatinskim gradovima koji su, vukući svoje podrijetlo iz antike, imali znatno dužu urbanu povijest”.⁶ Ne manje, bila je i “izraz samosvijesti mlade komune” da se “izgradi nova katedrala koja će veličinom i ljepotom biti na ponos novoutemeljenoj biskupiji i gradu”.⁷ U strukturi Brešanove priče, njezina “bezvremenska ljepota” strukturira kao kontrast “posvemašnjoj unutarnjoj praznini onih koji žive pokraj nje” i okosnica je teze koju roman gradi i posreduje.

U usporedbi s drugim gradovima na istočnoj obali Jadrana, Šibenik je, poznato je, imao isključivo hrvatsko stanovništvo, pa je i njegovo plemstvo bilo domaće. Odluka prenošenja ovlasti s kralja Žigmunda na Veneciju među članovima gradskog vijeće stoga nije, niti je mogla biti dočekana s odobravanjem:

² Bogdan Pulšić, za vrijeme svoga biskupovanja (1402.-1435.) zdušno je i “predano radio na ostvarenju zamisli o gradnji katedrale”, kojoj je sam dao poticaj. On je i blagoslovio kamen-temeljac, 9. travnja 1431. godine.

³ *Katedrala*, str. 16.

⁴ Nakon svladavanja ustanka protiv budimskog dvora, koji je trajao 25 godina, 1408. godine “svi su Hrvati priznavali Žigmunda svojim kraljem”. Između godina 1411.-1413. on je ratovao protiv Venecije bez uspjeha, da bi, nakon što su se dalmatinski gradovi i otoci redom predavali Veneciji, s njome morao sklopiti petogodišnje primirje. Usp. Stjepan Antoljak, *Pregled hrvatske povijesti*, Laus/Orbis, Split, 1994., str. 71.

⁵ *Katedrala*, str.16. Povijest ističe da “kada je vidio Ladislav da se neće moći održati u Hrvatskoj i Ugarskoj, proda Veneciji za 100.000 dukata Zadar, Novigrad, Vranu i otok Pag i odreče se svojih prava na Dalmaciju.” Usp. Antoljak, *isto*, str. 71.

⁶ Milivoj Zenić, *U pohvalu od grada Šibenika*, Gradska knjižnica “Juraj Šižgorić”, Šibenik, 2002., str. 56.

⁷ *Isti, Šibenska katedrala*, izd. Šibenska biskupija, Šibenik, 2003., str. 16.

*“(...) Ne priznajemo ni njegovu (Žigmundovu) ni duždevu vlast. Mi nismo ničija svojina da nas se može prodavati kao stado ovaca.
- Ovaj grad je od svojeg osnutka bio slobodan!”⁸*

Taj sukob između pučana i plemića, povijesno verificiran, utjecao je na odgađanje radova oko katedrale, tim više što su Mlečani, nezadovoljni takvim raspletom, nastojali zadobiti vlast nad gradom. Pokušavali su to na različite načine, najviše pomoću potkupljivih građana. Tako sredinom 1410. pomoću potkupljiva viteza uspijevaju zavladata kanalom i ulazom u gradsku luku. Dovode katapulte, grade opsadne kule, pa je bilo sve izvjesnije da je grad u opasnosti. Dio pučana bio je u dvojbi da li se boriti ili pak predati, poglavito najistaknutiji, svjesni da će kada stvari pođu po lošem prvi oni biti na redu za obračun. U takvim okolnostima gradu u pomoć dolaze čete grofa Petra od Myšlina, Žigmundova generalnog vikara, te Ivana Nelipića Cetinskoga, vladara “cijelog područja zaleđa Splita, Trogira i Šibenika”, čovjeka “divovskog stasa, guste crne kose i brade” (str. 65.). Sukob je, poznato je iz povijesti, završio pobjedom pučana i s najmanje “dvjesto mrtvih mletačkih vojnika” (str. 69.). Također, u tim borbama stradao je i kapetan Dragojević.

Nakon poraza Mlečani, doznajemo iz priče, godinu dana nisu vršili napade na grad, pa je grad “ostao jedini bastion slobode” (str. 70.). Što nisu postigli u ratu, Mlečani su međutim nastojali postići diplomatskim sredstvima – zlatnicima! Prvi koga su uspjeli potkupiti bio je Luka Kozičić, ali i članovi gradskog trijumvirata... U gradskim sporovima on ubrzo postaje predsjednikom Velikog vijeća i gradskom vlašću; na pučane je gledao s prijezirom pa se s njima nije ni konzultirao oko gradskih pitanja; štoviše, “vanjski” su se počeli neprilično ponašati prema pučanima.

Uoči 1411. godine na sjednicu vijeća Kozičić smišljeno poziva četvoricu pučkih kapetana i priopćuje im (otprije razrađenu odluku) da je Žigmund s Venecijom potpisao primirje; istovremeno zapovijeda i raspuštanje vojnih odreda. U napetoj atmosferi Stjepan Dragojević, sin ubijenog kapetana, odlučuje preuzeti vlast te protjeruje plemiće.

U okolnostima “pobjede” pučana javlja se ideja o gradnji katedrale, a uz biskupa Pulšića u razradi ideje najviše se založio Dišman Slavogostić. Međutim, njega ubrzo uhićuju i vode u zatvor, a s njime i sve zapovjednike, a vlast – nakon što je Žigmund prodao grad - preuzima Kozičić, pa se u grad vraćaju protjerane obitelji. Kao uporište Brešanovoj fikciji poslužile su riječi iz (pripovjedački slobodno interpretirane) Zavorovićeve kronike: “*Suprotnosti i sukobi između pučana i plemića, dakle, izbijali su otvoreno u toku dugotrajne borbe grada protiv Mlečana i poslije 1409. godine. (...) Tako je već u početku 1411. god. Žigmundov*

⁸ *Katedrala*, str. 50.

generalni vikar Petar Myšlin pokušao nagovoriti puk i pučke kapetane da se dozvoli istjeranim plemićima povratak u grad. Pučani su se tome usprotivili. (...) Petar Myšlin obavijestio je kralja o ovim političkim previranjima u Šibeniku".⁹

Rasplet sukoba, pod predsjedanjem jednog od mletačkih podanika i povratnika bio je sljedeći: "(...) četvorica pučkih kapetana, Dišman Slavogostić, Antun Mavrić, Ivan i Marko Radević, osuđeni su na smrt. Njihovi pomagači i nositelji pučke vlasti, Grgur Draganić, Ivan Svistić, Nikola Radukanić i Mate Radetinić, dobili su deset godina robije. Ostale građane, članove pučkog vijeća, sud je proglasio zavedenima i kaznio samo globom od 100 zlatnih dukata. Stjepanu Dragojeviću suđeno je u odsutnosti. Odlučeno je da se njega i cijelu obitelj doživotno progna iz Šibenika, a kralju predloži da ga liši viteške časti".¹⁰ Ovo potonje – a sve u smislu učvršćenja mletačke vlasti – ugrađeno je u ugovor zaključen 20. studenoga 1412. godine, kojim se, "pod prijetnjama i zakletvom" između "vanjskih" i "unutrašnjih" potpisuje vječni mir, opraštanje i sloga; u točki 10. ugovora izrijekom stoji: "da se svi muškarci ili ženske koljena ili roda Dragojevića, sa svojim ženama, sinovima, kćerima i potomcima, trajno protjeraju iz grada i kotara Šibenika, a njihova imovina konfiscira, ..." jer su oni i njihovi prethodnici uvijek bili i jesu uzročnici svih zala i razdora u gradu Šibeniku".¹¹

U Brešanovu romanu, koji iskustvima povijesti pokušava odgovoriti na pitanja suvremenosti, dionice prošlosti vješto se i pripovjedački produktivno izmjenjuju s dionicama suvremenosti. Kao konektori i veze između dionica služe mu različiti oblici i postupci, od fantastike, likanotropije i reinkarnacije, čudesnoga i sl. Preskačući vremena i događaje, Brešan nas tim postupcima prebacuje iz jednoga u drugo vrijeme, pa iz povijesti u suvremenost "ulazi" apostrofiranjem onih naglasaka karakterističnih za suvremenu zbilju. Kako bi "urastao" u naše vrijeme, Brešan taj vremenski pomak sugerira rečenicama odcjepljenja od Jugoslavije, HDZ –ovskim učvršćenjem vlasti, napuštanjem vojarni od strane JNA. Kao jedna od slika koja rječito kontekstualizira suvremenost svakako je i granatiranje katedrale i rupa na njezinoj kupoli ("brodovi su mirovali u blizini kanala. A tada je netko s jednoga od njih ispalio granatu koja je pogodila kupolu katedrale. Očito ju je htio razoriti cijelu, ali se prevario što se tiče čvrstoće njezina kamena. Tako je samo na jednoj od ploča napravio rupu promjera dvadeset centimetara. Tko će ga znati što ga je na to natjeralo. Zacijelo je čuo da je katedrala najljepši objekt u gradu, simbol njegove duhovnosti, a kupola pak njezin krunski dio. Želio je, dakle, ubiti dušu grada"¹²), spominjanje Žirja, UNPROFOR-a i sl. Navedene

⁹ Grga Novak, *Šibenik pod mletačkom vlašću* (Zbornik u povodu 900 godina od spomena Šibenika), Šibenik, 1976., str. 40. Isti, *Šibenik u razdoblju mletačke vladavine 1412-1797*.

¹⁰ *Katedrala*, str. 85.

¹¹ *Cit. prema: Novak, Šibenik..., str. 46.*

¹² *Katedrala*, str. 99.

slike čitatelju zorno posvješćuju nedavnu zbilju, čime se između povijesnih i suvremenih iskustava uspostavlja svojevrсни paralelizam, koji bitno proširuje i obogaćuje govor i iskustvo priče.

Na isti način, samo u drugom smjeru, Brešan nas iznova vraća u povijest, konkretno u dane kada je postavljen kamen temeljac katedrale. To vrijeme pripovjedač umješno posreduje i likovima koji su izravno uključeni u gradnju katedrale, a to su biskup Pulšić, te Frano Jakovljević (Francesco di Giacomo), Antonio Busato i Lorenzo Pincino, te "domaći" Andrija Budčić, Budiša Slafčić. Povjesničari uz njih spominju još i Jakova Tetića i Ivana Draginovića, a vrijedno je istaknuti i činjenicu – sugeriranu pričom - da su mnoge ugledne obitelji i pučke bratovštine sudjelo-vale svojim prilozima u gradnji.¹³

U pozadini gradnje katedrale, čiji polagani rast prati Brešanova fikcija (str. 154-155.), povijesnu zbilju dramatiziraju upadi Turaka na šibensko područje ("Pazite, ljudi! To nisu Morlaci, nego Turci. Vidio sam ih jedanput kad me dužd poslao u Konstantinopol. Pogledajte onoga na čelu! Nosi barjak s polumjesecom na vrhu!"), osnaženi potresnom, gotovo amblematskom povijesnom slikom: "Po polju su beživotno ležali starci i djeca; Turci su im prerezali grkljane. A u daljini su se vidjeli konjanici kako vuku za sobom, privezane za dugački konop, brojne muškarce i žene".¹⁴ Svakako je značajan nadnevak u životu grada, pa tako i gradnje katedrale i dolazak Jurja Šižgorića na biskupsku stolicu nakon Pulšićeve smrti. S njime u Brešanovu priču "ulazi" i Juraj Matejev, graditelj iz Zadra, uz Nikolu Firentinca jedan od ključnih ljudi u gradnji katedrali. S njime, svjedoče povijesni dokumenti, Šibenčani zaključuju ugovor o gradnji koji ga "obvezuje da će kao protomajstor biti na čelu gradnje spomenute stolne crkve sv. Jakova u Šibeniku, da će pri toj gradnji za čitavo spomenuto vrijeme biti aktivan, truditi se i voditi brigu da drugi radnici rade u cjelini i pojedinačno, za radove potrebne za ures i izgradnju te crkve i da će vlastoručno raditi kao graditelj i klesar, tako da bi ga mogao pohvaliti bilo koji dobar kipar i majstor klesarskog umijeća..."¹⁵

U Brešanovoj fikciji taj je nadnevak opisan sljedećim riječima: "Nedugo nakon Jurjeva dolaska i preliminarnih razgovora, sklopljen je Ugovor. Dana 22. lipnja 1441. našli su se na gradskom trgu kraj klupe općinske kancelarije biskup Šižgorić, knez Donato i Odbor izabran od Vijeća. Naravno, tu je bio i Juraj. Svečanim činom potpisivanja on se obvezao da će kao protomajstor gradnje katedrale sv. Jakova voditi i nadzirati sve radove, dajući upute, naloge i mjere, ali i vlastoručno raditi kao graditelj i kao klesar. U ime grada potpisali su Šižgorić i nazočni vijećnici. Oni su jamčili da će razboriti muž, majstor Juraj, klesar, sin

¹³ Zenić, *Šibenska katedrala*,...str. 19.

¹⁴ *Katedrala*, str. 144; 145.

¹⁵ Cit. prema Novak, *Šibenik*..., str. 54.

*pokojnog Mateja iz Zadra, stanovnik Venecije, a sada Šibenika, za svoj rad dobiti 115 mletačkih zlatnih dukata godišnje u mjesečnim ratama te prikladan i doličan stan.*¹⁶ Povijesni podatak Brešan potom dograđuje Jurjevim izborom suradnika-klesara i majstora u gradnji, od kojih mu je i Šižgorić predložio pojedine. To su bili, “osim Budčića i Slafčića, nekadašnjih suradnika Frana Jakovljeva, svi koje je upoznao na Loredanovu prijemu: Pripković, Drašković, Pokrović, Gomerlić i Vlatković. Svoj dolazak iz Splita najavio je još jedan veliki majstor, Andrija Alessi. Juraj ga je otprije poznao i uspio nagovoriti da im se pridruži...(...) Čekalo se još samo na tri galije koje su imale donijeti kamenje s otoka Brača, i kad su one stigle, radovi su mogli započeti”.¹⁷

Fizičku radnu snagu našlo se u zaleđu, gdje je vlast imao nasljednik Talovčev, ban Pavao Sperančić, što je također povijesno potvrđen podatak.

Razvidno je iz navedenoga da povijesni podaci “odgovaraju” pouzdanosti Brešanove “povijesne” fikcije i da je obilno hrane!

Kako slijedi iz razvoja priče, koja u slobodnim obrisima “fikcionalizira” povijesne događaje, za gradnju katedrale, nakon svih potrebnih dogovora, samo je trebalo ishoditi privolu Sv. Oficija. On se, kako sugerira priča, protivio Jurjevu projektu, držeći da nije u skladu s njihovim naučavanjem. Motiv sa Sv. Oficijem Brešanu je bio potreban kako bi reljefnijim učinio povijesno vrijeme i njegovim kontekstom obremenio svoju fikciju, a istovremeno kako bi povijesnim argumentima posvjedočio kako gradnja nije bila lišena peripetija i zabrana. Pače, kako je sve što se događalo moralo imati suglasnost crkvenih vlasti i biti u skladu s njihovim naučavanjem, ni gradnja nije mogla proći bez toga. Stoga Brešan u Rim “šalje” biskupa Šižgorića, koji uz pomoć veza sklonih gradnji od Sv. Oca ishoduje dopuštenje za gradnju. Taj sretni trenutak u gradnji katedrale i povratak u grad Brešan opisuje ovako: “*Veselju nije bilo kraja kad su se Juraj i njegovi kolege našli sa Šižgorićem. Majstori nisu htjeli priuštiti sebi ni trenutka odmora niti se oporavljati od trauma koje su proživjeli. Još istoga dana kad su oslobođeni, sva su trojica nastavili s radom u krstionici. Kako se sad više nisu morali skrivati, klesali su slobodno, ne vodeći računa hoće li se to čuti s ulice, i minuciozno izrađivali svaki detalj*”.¹⁸

U istom vremenu znakovit je još jedan nadnevak. Naime, Juraj Matejev uz svoje ime dopisuje apoziciju Dalmatinac, čime u povijesnu memoriju urasta kao poznatiji -Juraj Dalmatinac!

Još jedan znameniti Šibenčanin ovoga vremena stožer je u Brešanovoj priči; to je biskupov nećak Juraj, kasniji poznati latinski pjesnik Georgius Sisgoreus,

¹⁶ *Katedrala*, str. 213.

¹⁷ *Katedrala*, str. 214.

¹⁸ *Katedrala*, str. 225.

koji će se zajedno s Dalmatincem naći na istom poslu izgradnje katedrale, svakim danom bogatije u svojoj velebnoj ljepoti.

U nastavku knjige, čije se suvremeno ozračje, a time i poruke, dinamiziraju i dramtiziraju kolovoškim događanjima 1995. (Oluja), povijesni kontekst priče posreduje pad Bosne pod Turke (1463.) te ugroza Šibenika i dalmatinskih gradova od iste opasnosti. Povjesničari ističu – a tom se činjenicom Brešan obilno koristi - da je “pad Bosne duboko dojmio i zaplašio Šibenčane, koji su iste godine u više navrati izjavili vladi u Veneciji svoju vjernost i potvrdu da je čitav grad pripravan čvrsto se odupirati turskoj navali ako do nje dođe”.¹⁹

Upadi na šibensko područje bivali su sve češći i opasniji pa “Vijeće stotine u Veneciji donosi odluka da se radovi obustave, a umjesto za katedralu, da građani izdvajaju novac za izgradnju obrambenih objekata, opremu i naoružanje vojske”. Tako je, kazuje priča, na “brdima iznad gradskog zida podignut još jedan bedem i dvije tvrđave”.²⁰

Te događaje Brešan pripovijeda sljedećim riječima: “*Turski upadi na šibensko područje počeli su bivati sve češći. Pojedine čete zalijetale su se i do samog grada, pa su ljudi sa zidina mogli vidjeti kako Turci pljačkaju i pale sela, odvođe seljake u ropstvo, gaze konjima tek prokljalo žito, devastiraju crkve, a one koje im se suprotstave nabijaju na kolac kao volove na ražanj i postavljaju na obližnja brda uspravno, da bi poslužili kao zastrašujuća opomena. Posvuda su iza sebe ostavljali pustoš i zgarista*”.²¹

U takvim okolnostima gradsko vijeće šalje plemića Nikolu Tavelića u Veneciju kako bi duždu izložilo stanje; kako pomoć nije stizala, to je dovelo do bijega stanovnika u zaleđe i na otoke.²² Amblematskoj slici turskih opasnosti, a sve s ciljem kako bi istaknuo značenje i veličinu umjetnosti, Brešan suprotstavlja nastavak gradnje u skućenim okolnostima:

“*(...) U takvim okolnostima nije se moglo ni pomišljati na dovršenje radova na katedrali, to više što se i blagajna posve ispraznila. Ali majstori Juraj i Noccolo kao da uopće nisu zapažali što se oko njih zbiva; oni su duhom boravili u svijetu kamenih oblika. Čitave dane provodili su u radionici, praveći planove i proučavajući nacрте onoga što bi još trebalo napraviti: kako oktogonalnu kupolu učvrstiti na četverokutni tornjići koje kipove postaviti na krov zgrade*”.²³ Kao moralna potpora u njihovim nastojanjima, kazuje dalje Brešanova priča, bili su posjeti pjesnika Šižgorića. Na vijest, godine 1468., da se turska vojska približava

¹⁹ Cit. prema: Novak, *Šibenik...*, str. 50.

²⁰ *Katedrala*, str. 282.

²¹ *Katedrala*, str. 288.

²² “Narod šibenskog teritorija bježao je u Šibenik, na priobalne otoke, preko mora u Italiju ili se privremeno sklanjao na takozvana utočišta”. Prema: Novak, *Šibenik...*, str. 51.

²³ *Katedrala*, str. 288.

gradu, on – nakon što napiše nekoliko stihova – uzima mač i odlučuje se priključiti braniteljima, odlučan “poginuti za ovaj grad... za vjeru... za domovinu”. Čini to Šižgorić svjestan da nema pomoći sa strane, da je jedini spas u htijenju da se dom i zavičaj brani vlastitom krvi”.²⁴ Stihove elegije Brešan donosi na latinskom, onako kako su i napisani, kako bi posvjedočio pripadnost pisca i grada Šibenika europskom latinizmu i duhovnosti, bitnoj odrednici života šibenske sredine u navedenom vremenu:

*Cogor Apollineum vates deponere plectrum
et gladium nostra stringere posse manu.
Consultas ponam numerosa volumnia juris
et clipeum capiam Marte favente mihi.
Pro te, sacra fides et dulcis patria, pro te
sit mea barbaricis dedita vita viris.*²⁵

Svjestan značenja Jurja Šižgorića u šibenskoj duhovnoj i povijesnoj memoriji, ali i za konstituiranje povijesnog konteksta u kojem živi i u kojem se gradi velebna katedrala, Brešan u opsežnoj interpolaciji – gledajući njegov lik na frizu katedrale – podastire i njegov unutarnji portret: “Očito je naš Juraj bio osoba razdirana proturječnostima: pisao je pjesme i srljao bezumno u bitke, potajno ljubovao i javno služio mise, kitio se domoljubljem, a zapravo time tražio izlaz iz osobne krize. I još nešto; ako je ovaj spis doista njegov, on samo potvrđuje da su njime vladale nepomirljive dvojnosti: izlaže svoje intimne doživljaje, a govori sebi u trećem licu. Što je od toga bio pravi on, to se nikada neće saznati. U školama se danas uči kao latinist, Georgius Sisgoreus, predstavnik razdoblja humanizma, koje je prethodilo renesansi. Ali duboko sumnjam da ta znanstvena kvalifikacija, koja ga svrstava u određenu ladicu, može išta reći o njemu”.²⁶ Za rekonstrukciju autentičnosti povijesnog vremena značajno je i Marulićevo pismo uglednom Šibenčaninu te spomen djela *De situ Illyriae et civitate Sibenici* (str.298.).

Turska opasnost i idućih će godina dramaturgirati život grada, a s njime i gradnju katedrale. Godine 1499. do grada dopire vijest o porazu vojske sina Matijaša Korvina i njegovu povlačenju na sjever. U povijesnom okviru priče su i detalji pokušaja Petra Berislavića da izvrši protunapad, zatim pojava turskih brodova u kanalu (1523.) i zalijetanje “osmanlijskih četa sve do Srime na sjeveru i Primoštena na jugu” te sklapanje primirja između Venecije i Visoke porte, kada dolazi do djelomične deblokade grada (1525.). Unatoč opasnostima, sugerira

²⁴ Prema: Novak, *Šibenik...*, str. 63.

²⁵ *Katedrala*, str. 295.

²⁶ *Katedrala*, str. 299.

priča, radovi su napredovali pa je tako 1536. katedrala u vanjskim oblicima bila zgotovljena. I dok se čekalo unutarnje uređenje, mletačko-turski rat na Mediteranu 1537. godine to je odgodio. Umjesto katedrale grad je napravio na ulazu u kanal tvrđavu i crkvicu; na Krki su iz istih razloga porušeni svi mlinovi, a česti turski naleti grad su pretvorili u pozornicu turobnih zbivanja. Taj podatak zabilježen je i u povijestima šibenskog kraja.²⁷

Novi događaj u povijesnom okviru priče o katedrali svakako je pojava glumačke družine *Commedia dell arte*. Po uzoru na talijanske družine, i ona je na gradskim prostorima igrala slične komade sa smiješnim situacijama i po uhdanom receptu. Ta su događanja uveseljavala pučanstvo, poglavito aluzijama na gradske uglednike i situacije u gradu, a zabilježeni su i gnjevni ispadi i zgone, koje Brešan vješto koristi u atmosferi i koloritu svoje priče.

Kao suprotnost smiješnome licu gradskih zbivanja, Brešan u priču – također iz prostora gradske memorije - u priču ugrađuje i pobožnu predstavu *Muka svete Margarite*, odigranu u katedrali i s redovnicama koje glume muškarce.

4.2.) Kako što je katedrala građena kamen po kamen, istim je postupkom građena i Brešanova priča; naime, svaki kamen u velebnoj zgradi zapravo je pomno odvagnut detalj priče ili lice koje u gradnji sudjeluje. Takvim postupkom, podvrgnutim vještoj pripovjedačkoj kulturi i teksturi, Brešan je priču uvjerljivo vodio i usmjeravao njezinu dovršetku; bilo je to 1536., a posvećenje je bilo 1555. godine. Sve to kako bi govorom njezine neprolazne ljepote poentirao i posredovao poruku i glavnu tezu knjige. Naime, Brešanova je misaona okosnica da je ljepota katedrale porađana “usred svih onih razbuktalih strasti, ratova, okrutnih zločina, krvoprolića, oskudice, gladi i bolesti”²⁸, od čega nije pošteđeno ni naše vrijeme. Kako je između prošloga i sadašnjega vremena obilje dodirnica (i jedno i drugo vrijeme nisu lišeni ratova, klanja i ludila), pa otuda i dva lica priče, Brešan želi kazati da postoji i značajna razlika; prošlost nam, za razliku od suvremenosti, osim užasa ostavlja i – ljepotu! Štoviše, naše vrijeme, reći će, ne samo da nije sposobno baštiniti tu (naslijeđenu!) ljepotu, nego dokraja destruirati i razarati ono stvoreno, naslijeđeno. Slike granatirane katedrale i rupa na njezinoj kupoli, ali i porušeni spomenici te posvemašnja pustoš koja nas okružuje, okrenutost i opsjednutost prošlošću, rječiti su argument piščevoj tezi o užasu i ludilu vremena koje živimo.

²⁷ “Nova teška opasnost od Turaka nadvila se nad Šibenikom za vrijeme tursko-mletačkog rata 1537-1540. god. Turci su napali solane u Zablaću već u početku rata, a sljedeće godine napadaju i sam Šibenik. Sve što se nalazilo izvan zidina u Vrtilinama (današnjem Varošu), mletački vojskovođa Orsini dao je razoriti, čak i mlinove na Krki, da ne bi Turcima u napadu na grad korisno poslužilo. (...). Prema: Novak, *Šibenik...*, str. 67.

²⁸ *Katedrala*, str. 370.

5.) Iako smo se u ovom osvrtu nastojali upozoriti na ulogu povijesnih podataka u gradnji priče o katedrali, valja naglasiti da Brešan nije povjesničar nego pripovjedač. Umjesto povijesne istine, njega ponajprije zanimaju podaci u smislu gradnje priče. I kada ih uzima u mjeri njihove pouzdanosti, oni su uvijek prefigurirani snagom imaginacije, pa za njih ne vrijede zakoni povijesne znanosti nego književnosti. Njihova povijesna pouzdanost uvijek je u funkciji gradnje autentičnog lica priče o vremenu u kojem se odvija priča o gradnji katedrale. Povijesna pouzdanost stoga je mjeriva zakonima književnosti a ne povijesne provjerljivosti, pa čitatelj “mora povjerovati u *mogućnost* takve stvarnosti i onda kad zna da nije tako bilo”. Upravo zato Brešan i naglašava da “literatura ima pravo prefigurirati stvarnost, čak je falsificirati, ako to može čitatelju biti zanimljivo” (str. 244.). U tom smislu valja gledati na govor fikcije, na ulogu stvarnih i izmišljenih ličnosti te govor obilja priča, parabola i slika koje “autentičnost” vremena posreduju i kojima Brešan gradi zgradu svoje fikcije. Korištenje podataka - a na neke smo upozorili u rekonstrukciji povijesne zbilje kao podloge i pozadine romana - razlog je i zalog uvjerljivosti koju ova knjiga o gradnji, kao ostavljanju tragova, uzdrži kao svoju istinsku dimenziju i stvaralačku književnu mjeru. Oni su jedno od lica njegove književne prepoznatljivosti, a osim o vremenu u kojem se katedrala gradi, pripomažu i u oblikovanju cjelovitije slike o životu šibenskoga kraja.

LITERATURA:

1. Stjepan Antoljak, *Pregled hrvatske povijesti*, Laus/Orbis, Split, 1994.
2. Fernand Braudel, *Civilizacije kroz povijest*, Globus, Zagreb, 1990.
3. Ivo Brešan, *Katedrala*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.
4. Isti, *Pukotine i druge priče*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2000.
5. Isti, *Astaroth*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2001.
6. Isti, *Država Božja 2053*, Sysprint, Zagreb, 2003.
7. Isti, *Vražja utroba*, Sysprint, Zagreb, 2004.
8. Isti, *Gorgone*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006.
9. Mirjana Gross, “Memorija i historija”, u: *Republika*, LXIII/2007., br. 4.
10. Grga Novak, *Šibenik pod mletačkom vlašću* (Zbornik u povodu 900 godina od spomena Šibenika), Šibenik, 1976.
11. Isti, *Šibenik u razdoblju mletačke vladavine 1412-1797*.
12. Paul Ricoeur, “Preplitanje historije i fikcije”, u: *Quorum*, 4/1990.
13. Milivoj Zenić, *U pohvalu od grada Šibenika*, Gradska knjižnica “Juraj Šižgorić”, Šibenik, 2002.
14. Isti, *Šibenska katedrala*, izd. Šibenska biskupija, Šibenik, 2003., str. 16.

Ivan Bošković

UDC: 821.163.42.09 Brešan, I. - 31

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper**HISTORICAL REALITY IN THE NOVEL CATHEDRAL
BY IVO BREŠAN**

Summary: *History in Brešan's work - which comprises more than forty-six titles - is very often manifested as ideology/politics, its form being Evil embodied in Satan, Astaroth, or another aspect of exclusiveness and hatred. This evil (Satan, Devil, the Evil one) dominates characters in his works, motivating and triggering their actions, therefore the outcome, most commonly tragic or grotesque, is just a consequence of the evil forces at work. Brešan emphasises that evil exists in every human being and is impossible to be eradicated by any human or divine intervention and providence, which is why it is omnipresent, appearing at all times and environments. At the same time, history also represents an experience without which it is not possible to fully understand the modernity; it constantly demonstrates what we have inherited from the "evil stepmother" (Fabrio) and what we retain as our deepest memory and personal/collective memory. Brešan, like Braudel, encourages the idea that there is a "great history", but also another "history under the table", visible and legible in a series of signs; a history of delusions and prejudice, deceptions and lies; history in which life lasts, real and unadulterated, irreducible to patterns of scientific memory; for which there was no space in the herbarium of great events and dates; a life harder and more humane, in which a "little man" lives his defeats and his victories, making thus a sacrifice to – (his own) oblivion. Brešan is aware that history is best legible in the traces it leaves behind: visible all around us, regardless of their depth they catch us up, and with their beauty, as this book suggests and argues, they assure us that we are not capable of coping with their beauty, measure and harmony as opposed to our modernity which turns out to be nothing but overall (spiritual) wasteland. At the same time it convinces us that cities are more permanent than the number of their buildings and builders, and the story itself, despite its ingredients, is the measure and the frame in which material turns into spiritual and with the language of the story it testifies to identity and duration.*

In this paper our attention has been focused on the language of historical data integrated into the novel, always bearing in mind that Brešan is not a historian but a storyteller; that instead of historical truth he is interested in historical data in order to weave a story and laws applicable to it are not those of historical science but those of literature. Their (historical) reliability is always used to create the authentic face of a story about a period in which the cathedral is being built, and it is measurable only by the laws of literature and not by those of historical authenticity.

Key words: *history, historical traces, historical reliability, literature and laws of fiction.*

Ivan Bošković

UDC: 821.163.42.09 Brešan, I. - 31

Izvorni znanstveni rad

Lavoro scientifico originale

**REALTÀ STORICA IN ROMANZO “CATEDRALA”
DI IVO BREŠAN**

Riassunto: *La storia nell'opera di Brešan – la quale comprende più di quaranta titoli - di solito si manifesta come l'ideologia/la politica e le sue forme sono il Male, personificato in Satana, Astaroth o in alcun'altra forma dell'odio. Questo male (Satana, diavolo, spirito maligno) nella sua opera domina con la gente, è il loro iniziatore, e così il loro scioglimento è tragico e grottesco, solo la conseguenza della dominazione delle forze cattive. Brešan mette in vista che il male si trova in ogni uomo, che non si può estirpare con l'intervenzione né umana né divina, e perciò si presenta in tutto i periodi e tutti i paesi. Contemporaneamente la storia è un'esperienza senza cui non si può capire l'attualità fino alla fine; la storia mostra che cosa abbiamo ereditato dalla “matrigna cattiva” (Fabrio) e che cosa manteniamo come la nostra più profonda memoria personale/collettiva. Brešan, come Brandel dice che esiste “una storia grande” ma anche quell'altra, “la storia davanti al tavolo” visibile e leggibile in ordine di segni: la storia di sbagli e di pregiudizi, di illusioni e di bugie, la storia nella quale la vita dura, la vita reale e non adulterata, irriducibile nei moduli della memoria scientifica, la vita per la quale non era posto nell'erbario degli avvenimenti grandi; la vita più difficile e più umana, nella quale “il piccolo uomo” vive le sue sconfitte e vittorie, contribuendo così la vittima alla (sua) dimenticanza. Brešan sa che la storia si vede di più nelle tracce che lascia; visibili attorno a noi, nonostante la loro profondità, con la loro bellezza ci convincono che non siamo in grado di soffrire questa bellezza, misura ed armonia, verso cui la nostra sovranità non è niente fuorché il deserto totale (spirituale). Contemporaneamente ci convince che le città sono durabili da somma dei loro costruzioni e i loro costruttori, e che la storia stessa fa testimonianza dell'identità e della durata.*

In questo lavoro la nostra attenzione era avviata al parlare dei dati storici murati nel romanzo, sempre con la coscienza che Brešan non è il storico ma il narratore, che invece di verità storica lo interessano i dati storici nel senso di costruzione della storia, e per loro non valgono le leggi della scienza storica ma della letteratura. La loro certezza (storica) è sempre in funzione di costruzione del personaggio autentico della storia in cui si svolge la costruzione della catedrala ed è misurabile con le leggi della letteratura ma non della verifa storica.

Parole chiavi: *storia, tracce storiche, certezza storica, letteratura e leggi di finzione.*